

BUNJEVAČKO KOLO

OMLADINSKI ČASOPIS za KNJIŽEVNOST I KULTURU

GODINA I

15. MARTA

KNJ.i Sv.2

Romilo*

Tako bio jedan dida i baka, pa su imali jednu 'čer. Jedared se razboli baka i pozove sebi svoju 'čer i kaže joj: „Moje rano, ja ću umriti i evo tebi ostavljam jednu jabuku, koja je čudovita.“ Ako ti se kadgod nevolja dogodi, a ti samo baci jabuku pa vikni: „Koturuš, koturuš jabuko, kud ti ideš, tamo ću i ja.“ Baka naposlitku umre. Dida nije mog'o dugo sam, već se oženi sa jednom drugom bakom, koja je imala opet svoju 'čer. Baka je uvijek mrzila 'čer didinu, pa jedared nagovori didu da otira svoju čer u svit. Dida šta će, već da svojoj 'čeri čuturu vina i pogaču, pa je pošalje u svit. 'Čer onda baci jabuku i kaže: „Koturuš, koturuš jabuko, kud ti ideš tamo ću i ja.“ Jabuka se koturala, pa koturala i kroz jednu šumu, pa na jednu ledinu, pa u drugu šumu, pa lupi u jedna vrata od jedne kućice što je bila u šumi. Vrata se otvore a cura uđe i kaže: „Faljen Isus“, a u toj kućici su bili: mačak, mačka i mačići, ker i kerica, pivac i kokoška. Kaže curi mačak: „Srića tvoja lipa divojko, što si kazala: „Faljen Isus“, jel bi te drukčije svi osakatili! Sad moraš ostat' tu tri dana i tri noći.“ Ona pristane. U tom se smrklo i dođe večer, a cura izvadi iz torbe pogaču i vino pa počne jisti. Ker dođe kod nje pa zaište malo. Ona svima da pogače, pa i vina. Kad su jili, onda legnu. Divojka na krevet, mačak, mačka i mačići na peć, ker i kerica u zapećak a pivac i kokoška u odžak. Kad je došla ponoć, al' nastane velika buka: grmi, vitar duše, led pada, naposlitku eto ti Romila! „Rom, rom, lipa divojko! Otvori mi vrata, evo nosim jedan džak dukata.“ Al' pivac poviče: „Ne'š ić', odaleg! Oma ću ti iskopat' oči.“ Mačka će: „Ne'š ić' oma ću te ogrebat'.“ Ker će: „A ja ću te osakatit.“ Romilo se poplaši i biž', a džak sa dukatima ostavi. Oni onda otvore vrata i unesu dukate. Kad je svanilo, ker i kerica spremaju, mačak i mačka nose vode, a pivac i kokoška nose granje. Kad je došlo podne, a oni skuvaju valjušaka i ponude i divojku da jide š njima. Kad su jili, sve pospremaju i u tom dođe i večer. Divojka opet izvadi iz torbe pogaču i vino.

*Romilo je po pričanju seljaka vukodlak. (Iz neobjavljene zbirke bunjevačkih narodnih pripovijedaka).

zkm.org.rs

a oni opet ištu od nje. Ona im opet da, i opet posli legnu. Kad je došla ponoć, a ono još veća buka i lupa neg' prijašnju noć. Naposlitku eto ti Romila: „Rom, rom lipa divojko, otvori mi vrata, evo nosim dva džaka dukata.“ Al' poviče pivac: „Ne'š ić' odaleg! oma ću ti iskopat' oči.“ A mačak će: „A ja ću te izgredit.“ A ker će: „A ja ću te osakatit'.“ Romilo se poplaši, pa biž i ostavi dva džaka dukata. Oni onda otvore vrata i unesu dukate. U tom i svane. Mačak i mačka oma lože peć, ker i kerica nose vode, a pivac i kokoška nose granje. U podne skuvaju s makom nasuva. Opet ponude divojku i ona opet jide š' njima. Kad je došlo veče divojka opet izvadi iz torbe pogaču i vino, i opet svima dade. Naposlitku legnu spavat'. U ponoć duva vitar sve kida drveće, trese se zemlja, pada led ko kako jaje i naposlitku evo Romila: „Rom, rom lipa divojko! otvori mi vrata, nosim tebi tri džaka dukata!“ Al' ga ovi opet odvijaju. On se poplaši i ostavi tri džaka dukata. Oni otvore vrata i unesu dukate. Ujutro oni kažu divojki, da sad' mož' ić' kući i da odnese to šest džakova dukata. Divojka njim' da još pogače i vina, pa će ić', al' ne mož' nosit' dukate. Onda joj oni svi pomognu nosit'. Divojka baci jabuku pa kaže: „Koturuš, koturuš jabuko, kud ti ideš tamo ću i ja.“ Jabuka se koturala, koturala kroz šumu, pa kroz atove i naposlitku stane na jednom brigu. Tu se mačak, mačka, ker, kerica, pivac i kokoška oproste od divojke i džakove ostave na brigu. Sa tog briga vidila se kuća didina, i ona onda počne vikati didu. Dida sav radosan dotrče i izljubi svoju 'čer, i pomogne joj donet' kući dukate. Sad je bilo veselja i pivanja i igranja. Tako su oni jedan komad lipo živili, al' ne da vrag mira baki pa će ona kazati didinoj 'čeri: „Slušaj ti curo! daj tu jabuku mojoj 'čeri, pa nek' i ona donese dukata.“ Divojka da jabuku bakinoj 'čeri. Baka ispeče pogaču i da svojoj 'čeri, a još nuz to čuturu vina. Bakina 'čer sve to metne u torbu i baci jabuku prida se: „Koturuš, koturuš jabuko, kud ti ideš tamo ću i ja.“ Jabuka se krene, pa kroz šumu i atove, i u drugu šumu, pa udri u jedna vrata nika kućice u šumi. Vrata se otvore, a unutra ti side: mačak, mačka i mačići, ker i kerica, pivac i kokoška. 'Čer bakina uđe unutra i oma zabuči: „Ej! je l' ode mož' zaslužit' šest džak'a dukata?“ Mačak joj odgovori: „Da, o'de mož' — samo moraš ostat' tri dana i tri noći.“ Divojka ostane. Kad je došlo veče, divojka izvadi iz torbe pogaču i vino, pa jide i pije. Oni svi ištu od nje, al' ona će na nji': „Nećete ić' dalje?! Ni meni nije dosta, pa da još i vama dam.“ Kad se najila, legne spavati na krevet. Oni drugi legnu svaki na svoje misto. U tom dođe ponoć. Napolju počne duvat vitar, nika buka, stenjanje i naposlitku evo Romila: „Rom, rom lipa divojko! otvori mi vrata, evo nosim jedan džak dukata.“ Pivac sleti s' odžaka, pa otvori. Romilo uđe i dune na bakinu 'čer, koja se sva tresla od str'a. Ona sva pocrni ko čada. Onda Romilo ode. Ker zatvori za njim vrata. Džak dukata je Romilo odnelo sa sobom.

'Čer bakina jedva je čekala da svane. Kad je svanilo, a ona bi išla kući, al' ker, kerica, mačak, mačka i pivac i kokoška ne dadu. Posli tog' opet svi na pos'o. U podne skuvaju s krumpirom nasuva. Divojka će sist, da jide s' njima, al' joj oni ne dadu jel' ni oni nisu od nje dobili. Uveče ona izvadi pogaču i vino, pa jide. Svi opet ištu, al' ona njim i opet ne da. Kad senajila, a ona opet u spavnjak. Kad je došla ponoć, opet velika buka i huka, vitar duva, niko stenjanje i evo ti Romila: „Rom, rom ružna divojko, otvori mi vrata, evo nosim dva džaka dukata.“ Pivac sleti pa otvori. Romilo uđe. Ker vrata zatvori. Romilo dune u divojku, a ona opet bila ko i prija. Sad Romilo ode. Mačak zatvori za njim vrata. Ujutro divojka bi pobigla, al' je svi čuvaju, pa ne mož'. U podne skuvaju grava. Divojka ište, al' oni joj ne dadu. Kad su jili, sve pospremaju i u tom se smrkne i dođe veče. Divojka opet jide pogaču i pije vino, al' nikom ništa ne da. U ponoć pada led, vitar duva, stenjanje, dernjava i naposlitku evo opet Romila: „Rom, rom divojko otvori mi vrata, nosim tri džaka dukata!“ Pivac sleti, pa otvori. Romilo uđe, pa kaže da divojku mogu raskidat. Oni onda svi navale na nju, pa je raskidaju. Romilo njezinu glavu metne u pendžer i u usta metne jabuku. Naposlitku nastane grmljavina i Romilo se strese i postane od njeg' lip momak, koji oma zatim nestane. Za to vrime baka čeka svoju 'čer, al' je bome nema. Kad je prošlo četiri dana, kaže ona didi, da oni idu tražit' 'čer. Hajd! oni se krenu. Išli su tako tri dana i tri noći, kroz šume, ledine i atove i naposlitku dođu u tu šumu gdi je bila kućica. Baka već izdaleka opazi svoju 'čer kako gleda kroz pendžer i jide jabuku. Baka požuri, da vidi jel' joj dobila 'čer šest džakova dukata. Dođe do kućice i otvori vrata. Ker, kerica, mačak, mačka, pivac i kokoška oma navale na nju i raskidaju je. Dida kad je to vidio, on biž' al' se tu stvori onaj lip momak što je bio Romilo, pa mu kaže, da ne biži, da njega neće dirati jel' je njegova 'čer dala svima jisti. U tom zagrmi, počne sivati i sa velikom bukom nestane šume, kućice, sa mačkom, kerom i pivcom i ostane lipa ledina, a malo dalje lipa bašća sa lipim dvorom. Onda taj momak kaže didi, da je on bio proklet, da bude Romilo sve dotle, dok ne dođe jedna dobra i jedna rđava divojka, pa da se onda oslobodi vračke. Dok je on to divanio, dođu lipa karuca i dida sa momkom sidne i dojezde oni do kuće didine. Momak uzme didinu 'čer za ženu i dida ode š' njim u taj dvorac i naprave svatove, da su sedam dana i noći trajali. I Ja sam tamo bio, vina pio, pa se opio!

(Bunjevačka narodna pripovitka).

Po pripovidanju baba Roze
Pokornić iz Tavankuta

Zlatko Pripeviđač

Marijan

— „Da me ubiješ sine, više nema“, mirno mu odgovori mater, kao da je najobičnije zamolio i još započe, da mu objasni, ali on je pritekne:

— „Dakle nema? A šta ću ja? Šta će mi reći drugovi? Ja se ne mogu ovako pokazati!“ Nastade mučna stanka. Mater ga je samo gledala, a on je uperio pogled u pod i samo kradi-mice je ispod oka pogledao. Morao je dalje. „Zašto ste me učili“, zagrmi usiljenim bisóm, „zašto ste od mene napravili „gospodina“, kad za to nemate novaca? Vi ste me digli u društvo di novac govori, di si bez novca niko i ništa... a zar vi mislite da sam ja samo onaki... zašto ste me rodili, zašto ste me učili, kad ste to znali? Sta me niste dali za svinjara, za šegrta... i vi ste me napravili ovim... i sad mi naprosto kažete: „Nemam više!“ „Zašto ste me učili?“ — Mater je i sad samo mirno slušala i čekala, da se sin izviče, jer se nadala tome; poznavala ga je. Ona se nije uvidila, jer je znala zašto on tako radi; znala je da to njega više dira no nju — a Marijana je još više pekla njena mirnoća, jer on nije razumio mater, kao ona njega. On se pobojavao da će ga ta mirnoća utući, da će ga svaliti i da će mu se gnjev pritvoriti u nemoćan plač, a to nije mogao sebi dozvoliti, pa da ga kolju! Skupi svu snagu i još jedanput očajno, ljutito vikne: „Zašto ste me učili?“

Mater je zadržala prijašnji stav i na ovaj usklik; još jedno kratko vreme gledala sinu u oči, u oči koje su uzmicale ispred njenih — zatim je mirno, strašno mirno progovorila:

„Zato sine, što nisi šuplja tikva... i što si i sam to htio“.

On je sam htio... zar je on htio, zar je on kriv što je on danas ovo... zar on?... Istina, da su ga hteli ispisati iz škole, on ni sam ne zna šta bi uradio... ali, da je ovo on htio... da je on kriv. „Ja sam htio?!“ poviče on novom žestinovom „vi velite, da sam ja htio“? Pa dobro... zašto ste vi hteli? Da li bi ja mogao, da vi niste hteli? Ja ne marim, ko je htio, ko nije... ali ja hoću, da imam sve kao i drugi... ja hoću novac sada. Razumite? Novac!... Neću, da se stidim, da se zavučem u koji čošak... i to zbog vas!“ — Oni su obadvoje zaboravili, da u drugoj sobi leži očuh i da sve sluša. Da je slušao samo, sve bi bilo u redu, ali... On je dosad sve slušao, sve gomilao u u sebi, sve se uzdržavao, jer on nikad nije otvoreno govorio sa „advokatom“ i nije ni mislio, da bi mu smio ikad što reći, ali ovoga časa ga ljuto opari govor „advokata“. — „Zbog njih, zbog matere i njega?!“ odjeknu mu u duši. A ne zna on, da mater svaku paru čuva za njega; da on, očuh, ne smi svratiti u gostionu na čašu vina, na razgovor kao drugi ljudi... i to sve zbog njega... Drugi ljudi u kraju — i siromašniji od njih — side često u gostioni, šale se, pijuckaju ili se kuglaju... Druge žene imaju čestita odila, svilene marame, a njegova žena, pa i on sam? — Niti imaju baš odila — bog im dao kao i drugoj

sirotinji, ali... niti se oni digod zabavljaju, već svaku paru o zube lupaju za njega... a on sad?... On se mora stiditi? Zbog njih?

Oćuh ni sam nije znao, kako je ustao s krevca i kako se našao u Marijanovoj sobi — a ni Marijan nije mogao pojmiti odakle najednom tu oćuha i odakle onaj priteći pogled. „Sve zbog nas!“ otegnuto i priteći izgovori oćuh, kao da nastavlja misli za sebe, a oči upiljio u Marijana, kao da će ga svezati s njima, da ne bi slučajno umako. Marijan se čisto skamenio i od bisa mu nestade i najmanje škramice, a nastupi kod njega velika zabuna i jedna vrsta bojazni, koja se javlja kod nestašne dice, koja su svojim nestašlukom došla u opasnost koja neminovno mora nastupiti... Imao je otprilike osičaj, kao da se na čamcu približuje vodopadu, koji će ga progutati... javila se u njega želja, da barem nije nikad ni vidio čamac...

Otkud tu oćuha i otkud unjega ovaj glas i držanje? Drugo mu ni ne treba... On, Marijann ikad ne bi pojmió, da bi se oćuh na njega mogao okomiti. To ga je više iznenadilo i zbunilo, no kad bi vidio, da se crkva krenula s mista i trči iz grada.

Oćuh nije razumio Marijana i nije popuštao, ni odlazio, iako ga je mater odmah mirila i vukla za rukav. Naprotiv, oćuha je držanje Marijanovo ohrabrilo i on nastavi započetu bitku.

— „Ti dakle veliš“, kresao je dalje Marijanu, „da se samo zbog nas moraš stiditi? Misliš, da smo mi krivi, što smo te podigli, izučili i što sad ne možemo dati kola novaca? A ne znaš, da ti je mater željna lipih cipela već dvi godine; ne znaš ti, da bi ja volio lipu stivu lulicu; ne znaš, da ti je mater sad plakala i muke mučila za ovaj novac?... Sve ti to ne znaš? Zar nemaš čestito odilo, čestite cipele kao i drugi momak? „Mi smo siroti, bogu hvala“, poče oćuh blažim glasom, „ali tebi se nastaramo o svaćem i zato smo mi krivi, zbog nas se moraš stiditi? Ne bi mislio sine Marijane, da bi to od tebe dočekao!“ Oćuh tu sasvim izgubi oštrinu glasa i skoro se rasplače. „Imaju ljudi pravo“ nastavi sav snužden, „zaboravićeš ti nas, kad izučiš. Sad se stidiš zbog nas, jer novaca nemamo, a onda češ se stiditi što nismo učeni, što smo parasnici. Da, da i debeli doktor danas ne poznaje svog oca... i njega je otac tako izučio... a još ti mene... ja sam ti oćuh...“

Marijanu je počelo biti vrućina, užasno vrućina; svaka rič oćuha je bila plamen za njega... Oćuh njemu spominje, da je mater plakala... a zašto sve ovo? Zar njemu nije žao matere, zar je mogao uzeti i protući taj novac? Mozak mu je pucao, oči htile da izavru, jezik se skamenio, a usta postala strašno suva. To, da oćuh ima pravo, strašno i jasno ima pravo i da to on njemu kaže... to ga učini ludim, nemoćnim. Proklinjao je i ovo veće i novac i zabavu i sve, sve, što je započeo i samo

želio da se odud izvuče. Samo ovo jedanput da se izvuče; ne mari ma kako, samo da... Bilo mu je, kao da su ga stisli u čošak mnogi, mnogi ljudi i kao da mu svi bacaju u oči njegove laži. Njemu, koji je mislio, da nikad ne laže — a sad vidi, da je zaista sav od laži. — Očuhu nije mogao reći ni jednu rič, ni jedan pisak nije mogao pustiti, ali što god je morao reći, jer bi mu inače grlo puklo. Napre svu snagu i uspije samo utoliko, da dobaci mračno očuhu: „Ja s vama nikakog posla nemam!“

Materi sad pokuša, da povuče očuha, ali očuh posli uspijelog prvog udarca nastavi ni ne gledajući mater. — „Sa mnom nemaš nikakog posla?... Ali ja imam s tobom! Ti nemaš toliko srca ni osiđaja, da razumiš šta sve tvoja mater za tebe ne čini... I ti ćeš imati dice“...

Marijanu je već bilo dosta, mozak mu je pucao od ovog večera... Stalno pucao... Odud se mora, mora se osloboditi; ovo slušati ne može. Njemu da pribacuju ono, što on najviše osiđa i što njega najviše peče, da mu to spominju, kad je on ovo veče baš toga radi kao lud od bola... Oni ne mogu razumiti, da on iako viče na njih, iako grdi njih, ne grdi njih no ne zna ni on koga... sudbinu... život... bol... bezdušni bol koji je rođen s njim... On mora grditi, mora se derati, da bi mu lakše bilo, i oni sad... Oni ga nazivaju, nezahvalnim, oni ga grde... Njega, koji se u duši zaklinjao, da će ih na dlanu nositi, da će im svaku muku u stotruko uživanje pritoriti... Samo što im to nije rekao?! Zar je on kriv što od prirode nije onaki — sentimentalni, što o ljubavi govoriti ne može, što je samo u dubini čuva... Ne, on to ne može podneti; mora se osloboditi odud... mora, mora... vikalo je u njemu. Nije više vidio ni mater, ni očuha, samo je znao da odud mora pobići.

— Naglo je skočio, pustio jedan čudan očajnoplaćan glas, zgrabio novac sa stola, odlučno navukao šešir na oči, zgrabio zimski kaput i sa izbačenom bradom i mračnim pogledom, kaki je samo on imao, jurne napolje između matere i očuha. Očuh se namah skamenio, kad je u prolazu dobio parče onog mračnog pogleda: znao je šta taj pogled znači kod Marijana. Mater je potrčala za Marijanom, vikala za njim, ali se Marijan nije obazirao, no se čisto radovao i to skoro osvetničkom zlobom se radovao, što je tako naglo pobigao iz te sobe. Ta radost je bila vrlo kratka i žalosna. Malo posli se vratio kod prozora i čuo plač materin i glas koji krivi očuha za sve. Bi mu žao očuha i matere. Znao je, da je kriv svemu i htio je ući, da ih umiri, da ište oproštenje... ali... onda opet izbaci bradu naprid, pogled mu se smrkne i sastavi sa crnim mrakom: on ući nije mogao, nije bio taka narav. On se nije pokorio nikom, neće ni njima. Neće on nikog više moliti za novac, niti ma zašto. Raditi još nite znao — moliti neće. Bilo mu je sve jasno ali u njemu je brujilo i zvonilo, da je on Marijan — on nije kao drugi.

Zimski vitar je strašno brijao oko kuća i jujukao oko odžaka, kao strašni odjek ljudske nesriće. Vitar se žurio kudgod, kao da je u ogromni džak sakupio sve jauke svita i kao da želi, da ih što brže daleko od svita zakopa. Iz Marijanove dubine se ote jedan strašan jauk i pojuri da se priključi ogromnome džaku vitra: to se priroda bunila protiv prirode. Vitar je strašno jujukao... Marijan je još jače izbacio bradu, navukao šešir, isprsi se i snažnim koracima, kao da gazi čokoće bolova, pođe usuprot vitru. Bio je strašno očajan, a bio je strašno tvrd: prkosio je srcu i vitru. Vitar mu je oporo brazdao lice, ali on se nije uvukao, no se još više prsio, kao da će reći: „Kidaj, kidaj kožu, ali kosti pokorit' se neće! Nikad se nisam pokorio i neću! Ni srcu svom...“ Noć je bila strašna, puna mračnih slutnja.

*

Mater i očuh cilu noć nisu oka sklopili: čekali su sina. Ko je tada prošao ispod njihovog prozora, sigurno se začudio: otkud se to sa jaukanjem vitra miša plač žene i očajno zdvajanje dubokog muškog glasa, koji je ječio kao teško pokajanje i samooptužba. — To je u Marijanovoj sobi svu noć plakala njegova mater i očajavao očuh; znali su oni obadvoje šta znači ono, kad Marijan smrači pogled. Očuh bi jezik odgrizao, samo da nije kazao ono što je. Svu krivicu bacao je na sebe; znao bi na kolinima tražiti oproštaj od Marijana, podneo bi i da ga Marijan dobro izbatina — samo da je Marijan tu živ i zdrav.

Materin glas bi s vrimena na vrime prosikao tešku noćnu tišinu sobe a taj glas je prosicao i samog očuha. „Ti si svemu kriv“ plakala bi mater „da se nisi umišao, ne bi ništa bilo. Ti ga ne poznaješ, on nam se neće vratiti, a bože sačuvaj! može da i ruku digne na sebe! Ti si svemu kriv...“ Očuh je samo uzdisao kao da ovo nije ni čuo. Govoriti nije smio da ženin bol još ne bi pojačao, a i njemu samom je već bilo mnogo. Nije smio govoriti jer se bojao da će se izgovorene misli zbilja desiti a ovako možda... „Bože nas sačuvaj toga!“ krstio se i molio u sebi i često se pravio da je i zadržimao, ne bi li slučajno i žena zaspala. Posli bi, ne govoreći ništa svaki tren istrčavao do vrata da vidi ne dolazi li Marijan ili, bože sačuvaj, ne dolazi li ko da javi... Kod pomisli da je Marijan već mrtav, očuha obuze strašna zima, skoči u zapećak i pruži od sebe ruke, kao da se grozi od mrlja krvi na njima. Sati su prolazili užasno dugo, kao da su zli ljudi vrimenu na noge vezali ogromno kamenje koje ono s mukom vuče. Mater je samo sidila i tiho plakala i zatim je očuha u jaucima tužila i opet plakala. On se barem stoputa krenuo i da traži Marijana, ali strašna pomisao, da je možda mrtav prid vratima, zakovala ga je uvijek za zapećak. Strašne staklene oči, razmandrljena rana, krv... očuh se siti rata, znoj ga je probijao. — „Zima mi je... tribalo bi naložiti...“ pokuša on jedared povesti razgovor sa ženom, ali je ona samo zurila i plakala, a i da je slušala, ništa ne bi čula,

jer je on samo ustima micao i htio govoriti, ali glasa već nije imao. Misli su mu postajale sve mutnije, čudnije i uvijek užasne; u jedan mah je pomislio da svrši sa sobom, ali pogled na ženu odmah rastira tu misao; šta će ona sirotica, ako je svi ostave.

Prošla je tako i noć, došla je i zimska maglovita zora i jutro, ali Marijana nikad kući. Oćuh bi morao u službu, ali i služba i sve kad Marijana nema. Sada propade i nada, sada su samo tupo čekali crni glas... Propašće sad svi snovi i planovi budućnosti, a on, oćuh neće se više prsiti i hvaliti sa svojim „advokatom...“ propašće sve. Zima je već zavládala sobom, drhtali su od zime, ali se nisu micali; čekali su mrtvog sina, bili su sigurni da je mrtav... crni pogled ne laže...

I prva misa koja se nikad nije služila bez Marijanove matere, otslužena je danas bez nje, ali Marijana nikad kući. „Šta je s njega? Šta je?... vikalo je u njima, ali po odgovor nisu smili otrčati, jer su bili sigurni... a ipak su pitali. Vrime je i sa svojim utegama ulazilo već u dan.

(Nastaviće se)

L. B. Snagan

Ja

— Odlomak iz četvrtog čina. —

Otokar Ranček svojim brakom iz interesa, upropašćuje cilu porodicu. Žena umire prije vrimenta ne mogavši izdržati život sa mužem. On se oženi drugiput sa bivšom komedijašicom Jolom, koja intrigama istira iz kuće njegovu jedinu kćer Jelenu. Jelena svojim neiskustvom i skrhana udarom sudbine dolazi u javnu kuću, gdi živi kao suluda. Nesrića je još više tuče i rodi tu dite, koje u duševnoj borbi zaguši, ni ne znajući šta čini. Međutim Jola upropasti Otokara i ostavi ga. Jelenu sud posli dugog suđenja oslobodi, s razloga što nije bila pri čistoj svisti, kad je dilo izvršila.

(Raskršće u jednom pokrajinskom gradu. Svuda okolo radnje, na ćoškovima klupe. Na jednoj sidi jedna strašno propala prostitutka; cigaretu za cigaretom pali i baca posli dva tri dima. Prolaznici često zastanu i začuđeno je gledaju).

...(Dolaze dva građanina, po izgledu penzioneri, ljudi koji sada glave lupaju o svakidašnjim novostima).

Prvi građanin (vrti glavom): Čudno, zaista čudno — to se mora priznati. Kao da je sam đavo rogati u toj porodici! Sad ovo čuješ o njima, sad ono i uvijek samo o njima, a nikad ništa dobrog. Gdi je i ono bilo u redu!? Najedared pisarčić Ranček oženi kćerku svog direktora milijunaša. Tu ti milioni, tu ti palate a prije nije imao ni čestitih oboljaka. Istina, lipo je zarađivač i kao knjigovođa, ali pijančevanje, kartanje... Čudan je svit!

Drugi građanin: Da, da to je odmah bilo šareno. Nisam li ja rekao, da to dobro biti neće! Kako bi i moglo biti dobro, kad odmah nije sa tastom govorio. Sad, što on nije govorio, al ona!? Vinčali se i nikad više ocu vrata otvorili, a ni on njima.

Eto, i kad je umrla, otac joj ni na sahranu nije došao. Onda ono čudo! Bože moj, šta je to bilo s onom njegovom Jelenom!? Nije se dosta napatila i namučila tako mlada i kad je sud oslobodio, onda je truju. Bože, bože, šta se sve događa na ovom svitu! (Pogleda na nebo). Čudni su tvoji ciljevi!

Prvi građanin: Ja, ja, sirotica ona! I opet je srićan — rđu srića prati. Upropastio svu porodicu, a imanje njemu. Sad je bio siromašan kao prst, ta ona Jola ga je očistila do kože i na njegovu sriću poginu tast i šuro i sad sa Jelene sve na njega. I sad još kaži, da ima pravde.

Drugi građanin: Pa za rnikog rodbine stari sem Jelene, ili sin...

Prvi građanin (prisiče ga): Ima brate, ali napravili ljudi oporuku i sve ostavili Jeleni, osim zakonskih ostavština. Kažu, da ih je stigla kletva. Zaista čudno: zamisli, jedan je sidio oslonjen leđima na drvo s jedne strane, drugi s druge i vodeni grom baš u to drvo! Kako ga je rascipio, jedna pola pritisla jednog, druga drugog. Strašno je moralo biti! Pošli ljudi u lov i tako svršili.

Drugi građanin: Da — i sve ogromno imanje i fabrike ostadoše Jeleni. A? Ali ih nije dugo uživala sirotica. (Zgražava se): Kako je imala srca otrovati je?! Kako joj se ruka nije slomila kad joj je usula otrov, sirotici!? Što bi je ja sad mučio... Možda je Otokar potplatio? šta veliš!

Prvi građanin: Ne mislim. Znaš ti, da se on prominio — napola je lud za njom. On nije više čitav čovik, neće ni biti. Ne mislim ni za Maru; ona je bila jedina prijateljica njene matere, a za potplaćivanje nije nikako. Čudno je to, zaista čudno. Čovik tu ne može biti pametan. Doznaćemo šta je — danas je suđenje, a evo i novine. Nisi ih čtao?

Drugi građanin (sa čuđenjem): Već? Da sam znao... Kad će biti drugi... (Primeti Jašu, koji im prilazi): Ali, evo Jaše!

Jašo: Dobar dan gospodo! Šta se dobra radi!

Prvi i drugi građanin (u jedan glas): Dobar dan gospodine Jašo. Odakle vi? Sigurno iz suda? Šta je novo?

Prvi građanin: Ima važnih novosti?

Jašo: Ima svega i svačega gospodo, svega, svega. Glava mi zuji... Zar vi niste bili na suđenju? Radujte se. Grozno je to.

Prvi građanin (sa interesom): Je li priznala zašto je otrovala? Ja ne mogu biti pametan šta je to? Ona je najviše prala i branila na suđenju, bila je najviše za nju i sad, kad je postala bogata baštinica, sad je truje. Nečuveno! Prosto. —

Drugi građanin (sa gađenjem): Prava bestialnost! Samo zato je osloboditi suda, da je otruje. (Priteći): Ja bi joj već sudio! Kad bi joj ja izmislio muke... Te ne treba žaliti!

Jašo: Ostavite se vi tog gospodo, nemojte tako. Ne razumite vi to. Ne znate vi zašto je sve to i kako je. Triba malo gledati i srca imati i onda suditi. Mari vi nećete suditi, niti će joj iko suditi: njoj je već sudila priroda...

Drugi građanin: Šta, zar se obisila?

Prvi građanin: I zavridila je!

Jašo (sa prizrenjem): Ne gospodo, nije se obisila, a nije ni zavridila. Mari je srce dotrajalo... još nedilju, dvi...

Drugi građanin: Ja joj ne bi dozvolio, da umre — prije bi je obisio.

Jašo: Zašto — zato što je učinila dobro dilo? zato bi je obisili?

Prvi građanin (sa zgražanjem): Šta, zar je vama dobro dilo što je ona otrovala tu siroticu, tu paćenicu Jelenu! Sad, kad se smirila, kad je mogla živiti u sjaju i bogatstvu?!

Jašo: Ali šta joj je vridio sjaj, bogatstvo, šta novac, palate i nakit, kad joj je duša bila izmrcvarena; kad se u mukama kupala, kad su se dan i noć slili u klupče patnja.

Šta joj je sve to vridilo, kad je sama sebe mučila, sama je sebi srce probadala, misleći, da joj ljudski pogledi to čine. Šta joj je sve to vridilo? (Ogorčeno): Zar bi vi to mogli gledati?

Prvi građanin (Sad već nije tako žestok): Sigurno ne bi, ali bi gledao da to popravim i ublažim.

Jašo (ironično)! Da? a ako se to ne bi dalo? Oslobođena je suda? Da? A ne znate vi, da bi bilo bolje, da je sud odmah osudio na smrt? Sud je oslobodio, ali svit, vaši prljavi jezici je nisu oslobodili. Sad je paćenica, a dok nije bila mrtva?

Drugi građanin: Pa i dotle...

Jašo (oštro, ljutito ga prisiče): Da, dotle je bila đubre i mrcina! Sve bi vi hteli popraviti, kad ste prvo već upropastili. Da, da. ona je to osiđala, sud joj to nije skinuo s leđa. Muke su joj bile strašne uspomene, mučile su je na smrt i ona, koju bi vi višali, ona je požalila, ona je razumila i oslobodila muka. Ona je imala hrabrosti, samo da je spasi i vi bi nju... Zar nije bolje što je s onim otrovom bezbolno uklonila, no da se dan po dan sušila i grizla. Zar to nije dobro dilo? Zar to nije čovičanski? Ej ljudi, ljudi, vi ste srce u stomak sakrili!

Prvi građanin (sav zbunjen): Pa, ovaj... Ali opet, otrovati koga, to ne bi ipak smilo...

Drugi građanin: Da, ako se strogo uzme... i zakoni...

Jašo: Nije smila? (Oštro): Izgleda mi, da je morala, srce ju je natiralo gospodo. Imala je više duše i srca, nego vi i...

Prvi i drugi građanin (u jedan glas): Ali gospodine Jašo!

Jašo (stiša se): No da, sad je već svejedno. To i sudije već vide, da na njoj neće izvršiti osudu, a i njih da pitate kao ljude... Mara će uskoro otići na onaj svit i tamo će joj se Jelena sigurno zahvaliti. Triba biti čovik, tuđe bolove na svojem srcu nositi!

Prvi građanin: Hm, pa sad kako se uzme.

Drugi građanin: Da, da. (Pogledaju se međusobno).

Jašo (mračno): Eto, zašto je ni milostivi gospodin Otokar ne tuži? I on je uvidio.

Prvi građanin (sa interesom): Zaista? A šta je sad s njega? Čujem, on je dobio sve imanje Jelenino.

Jašo: Da, da, njega je gospodica Jelena proklela, proklela ga da ima mnogo, mnogo novaca i on ne može bez tog biti.

Drugi građanin: Kako?

Jašo (sa naglaskom): Ljudi, ona Jola ga je upropastila, a sad opet onoliko blago. Ali njemu je već svejedno. On sad živi samo svojim maštanjima, još od onda, kada ga je Jola ostavila. Onda je tako doznao gdi je ona i od nas bivših sluga pozajmio novac za put. (Tajanstveno): Dugo i dugo ga nije bilo, dok jednog večera nije došao meni, sav iskidan i slomljen. Nisam ga ništa pitao, nije mi ništa ni pričao. Posli sam čuo, da su Jolu našli mrtvu u jednoj vašarskoj šatri. Na grlu su joj bili krvavi otisci zuba. Ubica nije pronađen.

Prvi i drugi građanin (u jedan glas): Ta nije valjda!?!...

Jašo: O njoj je zabranio ma i jednu rič progovoriti. I sad živi samo za svoju zamisao. Svima slugama je dao pristojno imanje, samo im je dužnost rukovati njegovom kućom kako on zapovida. Marinoḡ malog Bašu je posinio i osiguraḡ mu četvrtinu imanja. On baš ni ne jide ni ne pije...

Prvi građanin (opazi Otokara gdi dolazi): Pst! Evo ga baš.

Jašo (kad ga opazi): Govorimo o drugom. Ako čuje...

K. P. Peić-Tukuljac

Izdajica ni neprijatelju nije mio. Neprijatelj ga trpi koristi radi i kada za njega korisnost nestane, izdajicu baca kao oronđani sudoper, na dostojno misto — na đubre. U istinskome raspoloženju u uzbuđenju, jezik se razveže nehotice i u lice izdajice se pljuje: „Izdajica si — ponizio si se sam prid sobom!“ Ko je čovik ne može biti izdajica, ne može ni primiti usluge izdajice.

*

Stiditi se roda i jezika svoga, znači: stiditi se sebe, matere svoje. Rod nikad nije toliko moralno propao, da zaslužuje, da ga se stidimo. Propali su oni pojedinci koji ga se stide, koji nemaju snage da se barem sami drže na visini i da tako zastupaju častan rod. Svi neka propadnu, neka ostanu jedan častan i doslidan starim časnim načelima roda svog — taj će moći reći: „Ja sam sav rod, a propalice su isključene!“ Rod u njemu živi.

*

Blagostanje čovika se osniva na složnom radu za postizavanjem i održavanjem istog. Složni rad se osniva na bratstvu i prijateljstvu. Prijateljstvo je duševna veza u kojoj svaki pojedinac nesebično teži, da učini dobro ostalim članovima te veze. Kada bi cio rod ljudski bio vezan istinskim prijateljstvom, on bi postigao idealnu Lipotu i Dobrotu.

L. Poljaković-Kovačev u.

Moja ljubav

Ja ljubim zvezde koje trepću sitnim, bojažljivim zrakama, na nebu kada je ono prevučeno azurnom bojom i kada se na tome divnome sjaju koji je ispunjen kompleksom raznih niansa plavih do modrih boja, pojave oblačci, teški, sumorni, crni, puni bola, gorčine, jada i tuge sa osmehom, kojim mi utehu žele dati, šapćući da smo: isti. Moja ljubav je iskrena kao što je topla i prozirna majčina suza za izgubljenim jedincem, koji je negde daleko pao od tuđinske ruke, daleko od majčinog milovanja... U melanholiji koja mi celu dušu obuzme, ja tražim njene oči, ja tražim noć sa nebom azurne boje, sa oblačcima teškim, sumornim, crnim, punim bola, gorčine i jada; ja tražim sa plačnom dušom, tople prozivne majčine suze i plačem, u samoći nad sudbom, sa zvezdama, koje sitnim, plačljivim, bojažljivim zrakama sjaju na azurnom nebu, osećajući boli moga srca.

M. R. M.

Vitar

*Tamno je veče na sve strane,
Vitar duše i lomi grane,
Krovove nosi sa kućica malih
I krstove ruši u okrilju tame.*

*Duša mi lednim suzama plače...
Hladno zviždanje vitra sve se čuje jače,
Drva sve jače ječe i viču,
Za životom žale i uzdišu.*

*Uzdišu zato što vrime nije
Opadanja lišća što s' na njima vije...
I sve to glegam sa zebnjom u duši,
Kad najednom vika nestade u lami...*

P. Prčić

U tuđini

*Diolje planine se dižu
naspram neba.
Sve je пусто oko mene
kud mi oko gleda.
Cvijeće i trava ne niču na
tom kamenju,
samo pokatkad oluje
više njega stenju.*

*Sada je sve mirno i liho, ...
samo pokatkad uzburka
mračnu lišinu jedan glas,
koji hladno znojavo kamenje
iz sna mrtvog budi:
to planinski orao traži
gnjizdo svoje.*

*Njegov glas sili i mene na to,
kako sam daleko od svog gnjizda pao:
kao suvo lišće koga vitar vije
od stabla svoga,
vijao je i mene život
od doma moga.*

*O dome slatki, zemljo rodna,
srce mi gori od tvoga ognja!...*

Mirko Kozbošić-Šokac

Pesma nepoznatoj

*Ljubav moja liči na tužno i nepročitano pismo,
Jer znajući da je bez smisla da sanjam ja o sreći,
Nisam Ti se dosada ni reči usudio reći,
I odlaziš a da se mi dvoje ni upoznali nismo.*

*Vraćaš se svom selu i poljima, koja sunce zlati,
Gde ćeš slušati pesme seljanki i škripu bunara,
Mene ostavljaš samog sred pokislog trotoara
Na kome ću tražili sreću, koja se novcem plati.*

*Izaćeš u polja na kolima sa stogovima sena,
I vesela ćeš iz šale na konje viknuti lene,
Nećeš znati da su mi od očaja nabreknule vene
I boga da očajnik pitam, zašto je stvorena žena!*

*Ićićeš u crkvu i vidim kako te gleda mati
I oči kako joj se kao nekim blaženstvom zrače,
Dok moja majka seda skrivena u sobi plače
I moli se bogu, da me na pravi put natrag vrati.*

*Ostani duže, čuj me, pa mi se još poznali nismo
Znaj da si ti ta koja bi iz krala mogla spasti,
Sažali se ko rob na kolena pred Tobom ću pasti
Ja, čija je ljubav tužno i nepročitano pismo!*

Jovan A. Mikić

Ima čestoput fenomenalne djece za matematiku, tako na pr. dijete od desetak godina zna izvući kubni korijen iz pet do šestocifrenoga broja, a pored svega toga ono može da bude tupo. Porodica Siemens čuvena je u elektro-tehnici. Naslijeđeni faktor, ljubav za elektro tehniku prenašan je u porodici Siemens sa oca na sina, tako da još i dan danas Siemensi vrijede kao dobri tehničari. Charles Darwin rođen je u porodici koja je bila u većini sklona ka prirodnim naukama. Djed Charles Darwina Eresmus Darwin, bio je liječnik i čuven prirodoslovac, izdao je: „Zoonomija“ u kojoj raspravlja o promjenljivosti forme. Najveći sin, na polju nauke, iz genealogije Darwina, bio je Charles Darwin, tvorac čuvene i danas priznate selekcionne teorije. Sva djeca Charles Derwina primala su od oca ljubav ka nauci; imao je više djece, jedan je bio poznat na polju astronomije, drugi je bio botaničar, jedan je pak postigao visok čin u engleskoj vojsci. Interesantno je ispitivanje sa muzikalnošću. Ako imamo jednu porodicu koja je muzikalna, jedni njeni članovi otkaću, dok drugi padaju iz koloseka obične muzikalnosti, iste kuće. U porodici Sebastijana Bacha imamo mnogo članova koji su posjedovali rijetku muzičku sposobnost; kao najveći talenat te kuće bio je Sebastijan Bach. Kod muzičnih talenata postoje nekoliko uvjeta, koji moraju biti ispunjeni; glavni su: prvo, sposobnost za prepoznavanje tonova, drugo, sposobnost za pamćenje tonova, treće, sposobnost za svaćanje ritmike i četvrto, idealna sposobnost, dovađanje raznih tonova u idejnu ljepotu, sposobnost izražavanje raznih duševnih patnja, boli ili radosti, sposobnost osjećanja lijepoga zašta je potrebna velika intelingencija. Ako su obadvoje roditelja dobro muzikalni onda 80% djece je dobro muzikalno, 12% srednje, 8% nema muzičkih sposobnosti, naklonosti ka muzici. Ako je jedan od roditelja dobro muzikaln a jedan uopće nemuzikaln, onda imamo 50% djece dobro muzikalnih, 15% srednje, a ostala pak nemaju muzikalnih sposobnosti. Međutim, ako oba roditelja nemaju muzikalnih sposobnostil onda 16% djece srednje je muzikalno, a 60% uopće nema smisla za muziku, a ostatak 24% ima nešto smisla i sposobnosti za muzikalnost.

Dođe li do kopulacije dvaju organizama i ako oba kopulanta imaju iste recesivne gene u tome slučaju izbijaju kod njihove djece roditeljski poroci i mane, kao što su čestoput slučajevi u sangvinim brakovima, zato obično se i zabranjuje brak između krvno bliskih osoba, rođaka. Čudan je bio slučaj u jednoj porodici gdje se gluhonijemost javljala višeput u toku nekoliko decenija; kada se iz te kuće bratućed oženio sa sestričnom, dakle, sangvini brak, posledica je bila da od četvero njihove djece, prema zakonu monohibridnog skrižanja 3: 1, postala su tri djeteta gluhonijema. U Sangvinim brakovima, ili kod kopulacije dvaju organizama gdje su prikriveni recesivni geni u istoj mjeri, oni dolaze do irzažaja, postaju dominantni i kao takvi u produktu roditelja, djetetu, izbijaju.

Mucanje je isto tako uvjetovano nasljednošću od roditelja na djecu. Ako je otac normalan a majka muca, onda većine djece će mucati; ako oba roditelja mucaju onda će im djeca 80% jako mucati. Isto, ako u nekoj porodici postoji pojav ludila, dođe li u takvim slučajevima do sangvinog braka 80% vjerovatnosti postoji da će im djeca da polude. Sličan slučaj je i sa epilepsijom, padavicom. Idijotizam, slaboumnost, kao i pijanstvo, nasljedne su bolesti. Prostitucija isto je nasljedna. Porodica Zero stajala je Americi nekoliko miliona dolara što je njene članove, koje u bolnicama, koje po zatvorima držala. Majka te porodice bila je prostitutka, otac pijanac; sve kćerke postale su prostitutke a sva braća pijanice i banditi. U pitanju je, da li bi kćer ili sin porodice Jux ili Zero postao neki drugi karakter, drugi socijalni tip, da je odrastao u drugoj okolini? John Locke rekao je: djete kada se rodi, je tabula rasa, ploča na koju se šara; napisane formule koje je tuđa kista na dušu individue urezala ostaje trajnom u njenom bivstvovanju i te prve šare, crte, osnovni su temelji budućeg karaktera.

Konkretne činjenice iz osnove obaraju ovaj toliko priznati Locke-ov zakon.

Jedna prostitutka odaje se prostituciji ne zato što je slugavka, imamo slučajeve žena iz boljeg društva koje pate od prostitucije, nego zato jer je slabe volje, nema energije, nema čvrste odlučnosti, slaba i bez snage, ispod nivoa čovjeka je. Isti je slučaj i sa pijanicama. I oni su ljudi, koji ne upravljaju svojom voljom jer je uopće i nemaju; strast alkohola, prostitucija jedina je moć njihove volje.

Imamo pojava gdje se radjaju dvojke, i ako je zametak iz jednog jajeta, ta braća ne samo da su po vanjskom obliku slična nego i po psihičkom. Jednom i to nedavno ispitivana su takva dva brata i kada im je stavljena molba, da napišu po jednu rečenicu, radi spomena, iz njihovog života, oba brata napisala su jednu te istu misao, jednu te istu rečenicu, (iako su bila jedno drugom okrenuta leđima). Slične dvojke, braća, živjela su u Engleskoj. Majka im je bila prostitutka otac pijanica. Braća od najranije mladosti živjela su odvojeno. Jedan je živjeo u jednom djelu Engleske, drugi u drugom djelu.

Živjeli su potpuno nezavisno jedan od drugog. I čudna je stvar da su oba brata u jednom te istom mjesecu načinila prvu krađu i da su ta braća, u istom jednom mjesecu u nastupu pijanstva, u isto vrijeme noći, jedan u jednom gradu, drugi u drugom udaljenom gradu, zaklali čovjeka.

Duševna osobina nasljeđuju se bezuvjetno od roditelja na djecu. Inteligentniji roditelji stvaraju inteligentniju djecu. Naš slavenski narod sa svojom slavenskom dušom, punom mašte, poseduje bistrinu uma i ima stvaralačkih sposobnosti. Imena: Franca Prešerna, Ivana Meštrovića, Jovana Cvijića, Nikole Tesle, Pupina i dr. dovoljna je da potvrde da luč za znanost i u našim seljač-

kim kolibama postoji i da njihovoj djeci u čijoj duši gori plamen i želja za naukom ništa ne preči i ne smeta da realizuju svoje umne snage kao i Bernoullii, Siemensi, Schullzi, Darwini i dr.

Mirjan R. Mihovilo

Naslov, početak i svršetak kod bunjevačkih narodnih pripovidača

Vridno je pogledati naslov, početak i svršetak kod svakog književnog rada. Naslov je često od velike važnosti, on je kao neki moto, priko koga unaprid možemo naslutiti uglavnom dešavanje i cilj pripovitke. Što se tiče početka i svršetka, to su dvije važne stvari u stvaranju. Dobro početi, u tome istrajati i isto tako i završiti, to je jedna vrsta savršenstva. Čestoputa je teško baš početi i to lipo početi, a još teže je završiti. Početak treba da je jak, spontano prinošljiv, da odmah probudi i održi interes. Svršetak, savršen, lip svršetak ima, da završi zgradu uživanja, da zaokrugli sve stvorene iluzije, da utisak održi.

Naši narodni pripovidači vrlo ritko daju naslov pripovici, može se reći, da bunjevačke narodne pripovitke u živoj riči nemaju formulisanog naslova, no ga nose u sebi. Pripovidač skoro nikad ne kazuje formalno naslov, nego obično pita prije nego će započeti: „A jesi l' ti čuo za onu pripovitku, di je bog dao siromakovoj ćeri, da joj iz očiju biser teče kad plače, a iz usta ružice padaju, kad se nasmije? ili „Sa' ću vam pripovidati o onom, što je služio babu za gvozdenog trnogu“. On prilazi odmah na pripovitku, a slušaoci neka izvlače iz nje naslov. Naslov pripovikama daju obično skupljači, koji često ni ne pogode najbolji. To obično nastaje, kada je naslov dat po imenu junaka. Pored mnogih ispravaka, antologisanja, umetanja, kojim pripovitka na papiru dobije malo drugačiji izgled, može se reći knjiški, i naslov je jedan elemenat, koji udara na knjiško. Naše pripovitke, dakle nemaju naslova u živoj riči, nego ga skupljači daruju. Ako ga pak imaju, to ga je sigurno već prije u živoj riči stvario koji obrazovaniji pripovidač ili je to pripovitka, koja je možda došla iz koje strane književnosti, gdi je ona već zapisana i uređena.

Pripovitka bez naslova može da opstoji ali bez početka i svršetka, ona bi bila trup bez glave i repa. Naš pripovidač u većini slučajeva počinje sa uobičajenim ričima: „E, tako bio jedared jedan“... ili „E, kaže, bilo tako“... (Ono „kaže“ izgleda da dolazi otud, što to jedan bezimeni kazuje, jedna kaža). Ovo su naizgled banalne fraze kojima se najviše započinje. Osim nekoliko

drugih početaka, kao: „Bio, pa nije“... ili „živio jedared“ i možda kojeg karakterističnog početka, skoro sve počinju gorenavedenim frazama. Pored tog stalnog ponavljanja, oni ipak nisu banalni. Izraz „banalan“ obuhvata u sebi pojam dosadnog, koje izaziva stalno spominjanje kakog izraza. Ovi počeci imaju odliku stalne upotrebe, ali nemaju odliku da izazivaju dosadu. Naprotiv, ta njihova opšta i stalna upotreba, poznata svakom, odmah bez prilaza stvara onu atmosferu bajki, punu iluzija. Kako pripovidač počne: „E, kaže“... slušaoci ga već slušaju punim interesom, a ono „E, kaže bio“... skoro ni ne primećuju. Ono je za pripovidača zgodna polazna tačka iz koje se odmah prilazi na stvar, i kotva kojom u trenu oka vezuje pažnju slušalaca. Vrlo ritko, ali se dešava da pripovidač svaku drugu pripovitku drugačije počinje. To bi bio izuzetak, a uglavnom naše pripovitke imaju spomenute stalne započetke.

Završeci već nisu taki. Koliko pripovidača toliko i završetaka, a višeputa i kod jednog pripovidača ima svršetaka koliko i pripovidača. Tu se pripovidači više trude, da utisak ostane trajan, da sabiju sve i da obično sa jednim usklikom, katkad i šaljivim, na umetnički, način saopšte da je kraj. Obično se na kraju u šali upliće i sam pripovidač u radnju pripovitke, naravno kao posmatrač. „Ja sam tamo bio i vina pio, pa se i opio“, to je najobičniji svršetak. Naravno, vina je pio u svatovima, jer naš pripovidač skoro uvijek optimistički završi: sa svatovima i kraljevskom krunom. Ovo je jedan opštepoznati svršetak, ali kako smo rekli, pripovidač naročito na kraju unosi svoju ličnost i to se ogleda tu. Čestoputa se iz završetka može viditi zanimanje samog pripovidača, njegov subjekt, kojeg tu iznosi. Drvodilja će obično završiti sa ričima: „I ja sam tamo bio i njegovom konju jasje pravio i otud sve to znam.“ Zidar će: „I ja sam tamo bio i crkvu im za vinčanje pravio.“ Vinogradar: „Ja sam im puda-rov'o, dok nisu umrli, a sad ne znam šta je s nji.“ Obučar: „I sad još nose moje opanke, jer se na njevim nogama ne kidaju.“ Pri ovakim osobenim završecima obično postoji i ono uobičajeno: „Živili su srićno i žive još i danas, ako nisu umrli,“ ali to je samo dodatak. Glavna je stvar onaj karakterističan svršetak, on upada u oči, ono uobičajeno kao da i ne postoji. Postoje zatim svršeci koji nisu u vezi sa zanimanjem ili uticajem okolnih stvari, no su čisto duhovno osobeni — odudaraju od obične formule. Ti svršeci mirišu na svežinu, na štogod novo i još i pri kraju zadrže pažnju slušalaca. Evo nekoliko takih osobenih svršetaka, koji se samo, možda jedanput dvaput čuju: „Tako se mole svaki dan i žive još i danas, ako ih bog nije pozvao u raj!“ — „Žive još i danas, ako su umrli načete se š njima u raju.“ — ...ako su živi, žive još i danas, a ako nisu, oni su spokojni.“ — „Sad ne znam cigurno je l' živ, davno je to bilo kad sam poslidnjiput s njim divanio — ima tom već i deset godina. Ako ko od vas čuje za njega nek mi kaže, a s moje strane ga lipo pozdravi.“ — „Živi

su još i danas, samo ne znam 'oćedu l' i sutra živiti." Ima ovakih karakterističnih svršetaku dosta, ako bi se upustili u nabrajanja, ali i ovo je dovoljno primera radi. Ima zatim onih osobenih svršetaka, koji su osobeni ne samo pripovidaču, nego i samoj pripovici. Oni mogu stojati samo na svršetku dotične priče, jer su u logičnoj vezi sa samom radnjom iste. „I žive još i danas srićno“, to se može priključiti skoro svakoj priči, ali završetak, recimo: „Lažljivog Petra:“

„Ja sam kod njega bio i lagati izučio i otud vam znam kazati, da ima još jedna lagala na prodaj“ ovo pristoji samo ovde i nigdi više. — Imamo još završetaka kod kojih nema tih dodataka, no se samo naprosto raskrsti radnja, sve se postavi na svoje mesto i pripovidač formalno najavi: „I eto, sad je kraj — nema dalje!“ To obično nije majstor u završavanju. Malo jači pripovidač, ako baš nema smisla za izvanredne završne fraze, uzme ono uobičajeno. „Žive srićno i danas...“ ili pak pripovitku završi sa jednim usklikom, kao: aha! dabome! i zbogom! Tako rđavih pripovidača, da apsolutno ne znaju završiti, nema, a ako bi ih bilo, propali bi jer ih narod ne bi slušao.

Ovo nikoliko nepotpunih crta o naslovu, početku i svršetku naših narodnih pripovidaka nalazimo kod već nađenih, ali postoje još mnoge, nama nepoznate pripovitke, koje žive u riči naroda. Vrimenom, kada se većina od njih bude ubrajala u popisane, sigurno ćemo biti u mogućnosti, da upoznamo više podataka.

Balint Vujkov

Podaci za povist Bunjevaca

Godine 1657 šalju se Bunjevci iz Segedina na nauke u Sečenj³⁷ U to doba Bunjevci u okolini Segedina nazivlju se i „Dalmatinci“. Naziv, „Dalmatinci“ dobili su Bunjevci od Mađžara jer su se svećenici koji su imali virski nadzor nad njima po svojoj domovini nazivali Dalmatinci. Inače taj naziv bio je već poznat i prije Mađarima još godine 1242 i 1243. Tada je ugarski kralj Bela IV. pri povratku iz Dalmacije doveo sa sobom narod iz tih krajeva, u od Tatara opuštenu Ugarsku i naselio ga u okolini Budima.³⁸ Kako se taj narod nazivao, tačnih podataka nemamo, samo je zabilježeno u budimskoj arhivi, da su taj narod Mađžari zvali, Slavi i Dalmati.³⁹ Stanovnike Sent-Andreje i to samo katolike naše narodnosti i dan danas nazivaju „Dalmacijani“. Prizimena su ista kao stanovnika Erda „Tukulje

³⁷Antunović Rasprava 99 str.

³⁸Sub. Danica 1897. g. 45 str. Antunović po Katančiću. Rasprava 62 str.

³⁹Valyy András Magyarország Története. 1785 év.

Erčina“, a oni se još godine 1839 nazivaju Bunjevci.⁴⁰ Ovde moramo primetiti da su Bnnjevci uvijek zadržavali naziv „Bunjevci“ ali su im drugi naturalizovali nazive: katolički Rac, Dalmata, Ilir, Mađar i mnoge druge. Godine 1668 moraju se slati svećenici u Segedin koji znaju i bunjevački i mađarski govoriti.⁴¹ Posle smrti Marina Ibrišimovića 1651 god. naslidi ga po papinom imenovanju Benlić Marijan. Njega imenuje papa za aposloskog vikara i biogradskog biskupa. On positi Bačku 1664. godine. Tom prilikom padne u tursko ropstvo i teško se oslobodi. Turski putopisac Evlija Čelebi navodi u svom dilu da je u svakom mistu u Bački bilo katoličke crkve i da narod govori bošnjački⁴². U Subotici imamo podatak, da se godine 1660 rodio pastir Kopunović Nikola⁴³. U Somboru se god 1677 u jednom pismu zahvaljuju katolici papi što im je postavio za episkopa fra Matiju Brnjakovića. Pismo su potpisali dvanaest Somboraca i to: Jurići, Markovići, Antunovići, Ivanovići i Stipanovići⁴⁴. U Jankovcu godine 1678. 19. maja dobija ugarsko plemstvo Ilija Rac i žena mu Ana Mamužić i brat joj Matija Mamužić⁴⁵. Plemstvo su dobili od Cara Leopolda. U raznim spisima od godine 1684, 1685 i 1686 govori se da su se Bunjevci tih godina u većim masama selili sa jednog mista na drugo⁴⁶.

Sve što je dosad ovde pisano, nije povist Bunjevaca, već sistemizirani podaci o Bunjercima od god 1500. do 1686. Mnogi istoričari silom su dokazivali da Bunjevaca nije bilo u većem broju u Podunavlju prije 1686. god. Sve to nagnalo nas je da iznesemo mali prikaz podataka, da smo većim dilom katolici bili i da nas je bilo i u većem broju i prije godine 1686. u u Podunavlju.

[M. B. M.]

Novo vreme i omladina

Ova prevrtljivost koju duh vremena donosi, prirodnost kojom dolazi, utiče na volju mase. Govorili smo kako se pojedinci nesvoljno, silom prilika upuštaju u prevrtljivost — tu je već jedan minus za volju. Život je igra, koja je sad naročito vrtoglava, puna lutrijskih iznenađenja, koja naprosto ubitačno deluju na volju. Čvrsta volja je preimućstvo, izuzetak i u normalnim prilikama — a u vremenima posle rata, posle teške vatrene rane koju čovečanstvo još nije zacelilo — to je još više. Ona višeputa nije dovoljna za samodržanje, no je potreban i čvrst oslonac.

⁴⁰Tudománytár VI. Berkity György. Pest és Fehérmegyei Bunyevacok. 1839. évf.

⁴¹Antunović. Rasprava 100 str.

⁴²Evlija Čelebi. Magyarországi utazásai. 1664—1666. II. kötet. 214, 215, 216 219, strána.

⁴³M. Mandić Sub. Danica 1897 g. 57. str.

⁴⁴Dr. Jov. Erdeljanović: O Poreklu Bunjevaca 68. str

⁴⁵Iványi. Szabadka tört. II. 576. str.

⁴⁶Bács. Bodr. Várm. tört. társulat évkönyve XII. és IV. füz. 183. str.

zkyh.org.rs

Volja i sposobnost, to su dva elementa koji samo zajednički dovede do cilja — a samo jedan od njih — to je čudno pitanje. — Sposobnosti kod posleratne omladine su napredovale — počelo se jasnije gledati na okolna prirodna i društvena dešavanja i to sa podvučenim slobodnim, na realnim osnovama postavljenim kriticizmom. Posleratni duh se oslobodio mnogih budžaćkih predrasuda i često slobodno lupa u oči, što se do sad nikad nije smelo formulirati. Čovek najviše iskustva stiže mukom, a tvorac ovog doba je zaista gigantska muka zatalasanog čovečanstva. Sposobnosti su se obogatile iskustvom muka — ali muke podrezaše granje volje. Nervni sistem je uzdrman patnjama, nema više one hladnokrvne stabilnosti. — Istina imamo jedan plus, ali nasuprot njemu zjapi mnogo veći minus.

Napreci u svim granama ljudske proizvodnje govore nam naizgled drukčije: i sposobnosti i volja su napredovali, jer bez jednog ili drugog mi ne bi bili stvoreni. Mogli bismo tu reći, da su to samo izuzeci koji veličanstvene sposobnosti svoje podupiru i istom voljom — što se baš izražava u tih delima. Nije to međutim tako — i tvorevine ostalih, ne samo izuzetaka, svedoče posmatraču o čeličnoj volji tvorca. Da, ako posmatramo i sudimo samo po tvorevinama, koje ostaju možda stolicima dobijamo iluziju da postoji ta čelična volja — ali posmatramo ljude u prosečnoj masi i videćemo, da ta volja ne postoji. Ona ne postoji jer nema osobinu stalnosti kod mase, a o čemu nam pogrešno priča trajnost stvorenih objekata. Ove tvorevine se stvaraju pri jednom generalnom naponu volje, tada zaista čeličnom, ali, na štetu, trenutnom. Ovaj trenutni napon treba da bude izazvan naročitim nadražajem, posle koga se on ispoljava u jednoj vrućici, grabljenju i skoncentrisanju sveukupne volje. Ono nadraživanje postoji kod većine. Sastoji se u tome, da svaki želi jednim udarom svim silama volje i sposobnosti postići nešto veliko kojim bi zadivio ceo svet, kojim bi prisilio okolinu da ga obožava, sluša, kojim bi se uzdigao na leđa ostalih. Ne treba mi ništa, samo da mi upali ovo i da posle živim „mufta“... Ova banalna fraza, kada se rasčlani govori nam o svemu tome. Pri postizavanju „onog“ što će mu omogućiti ono „mufta“ skupi se sva čeličnost volje u jedan čvor, koji bi inače bio neprimetan končić. Uspe li „ono“ nestaje volje, živi „mufta“. Ne uspije li nestaje volje opet, jer je on tu skupio i utrošio svu silu. Posle se živi u očekivanju šta će doneti lutrija života, koja se prima kako dođe. Malo je takih koji posle prvog razočaranja ne klonu. To malo koji poseduju čelične volje, koji se do zadnjeg napora bore, to su ili „idealisti“ što danas baš nije najbolje biti — ili zagoreni, skrajnji materijalisti. Da postoji ono skrhanje svih sila, posle neuspeha onog generalnog napona, o tome nam svedoče i sva na stalnom dnevnom redu ležeća veća pitanja, koja se nisu mogla rešiti na prvi udar i sad čekaju da ih vreme reši. Postoji tu želja za rešenjem, za postignućem cilja sve do kraja, ali to nije volja. Tu nastaje: čekaj, neka dođe kako vreme i društvo nanese. Ovih litalica je mnogo, to su oni što su leni danas da misle na sutra.

(Nastaviće se).

Gašpar Drndelić

Carić

E kaže, bio tako jedan kralj, pa im'o jedinka sina, a taj se zvao Carić. Dok je još Carić bio mali, otac ga uvijek učio, da bude čuvaran, da svaki komadić meće u stranu, pa će tako uvijek imati svega i dosta. Eto on je pokupio svaku koricu od kruva, što su katani bacili, pa je uvijek im'o dosta. Carić je lipo sluš'o oca i naučio još od malena što i kako treba da radi jedan kralj, a najviše, kako treba da vodi rat.

E dobro, prošlo tu vreme, Carić već osamnaest godina navršio, kad jedared navisti njegovom ocu rat jedan kralj priko mora. Nema drugo, već oni spremili tušta galija ta izbrojit' i' ne možeš, pa će ic' prid tog kralja. Dok su se spremali-spremali, kad jedared u galijama svega dosta, sve u redu, pa će sad poći. Stari kralj se već obuko u gvozdeno odilo, već će poć, kad jedared evo njemu Carića s ovim ričima. „Svitla kruno kralju i oče, vi ste već dosta išli u rat dok sam ja još bio mali, a sad vi puštite mene, vi se odmarajte. Vaša sida glava se dosta napatila, tu sam ja za odminu!“ Vidi kralj, da mu sin ne divani uludo, a i milo mu što takog deliju ima za sina i pušti njeg u rat a on ostane kod kuće. Carić se lipo zafali ocu, izgrle se, izljube se, — zatim kralj blagoslovi Carića, i galije odoše.

Očli oni po moru, odili, brodili, kad jedared naišla na nji' velika oluja, počela vućati galije, pa sve jednu o drugu lupa dok i' nije razbila. Nije ni Carićeva ostala čitava. Sad kako je, kako nije; jel je talac polupo, jel se lupila o kako ostrvo, samo dosta to, da se i njegova galija razbila i svi se u njoj podavili, samo on ost'o živ na jednoj daščurini. Talac dasku onamo, talac dasku ovamo — sad gori, sad doli, dok jedared nije izbacio na jedno ostrvo. Al' na tom ostrvu nikog živog. Nit čuje kogagod, nit vidi kogagod od krščanski' duša. Tice i žabe to već čuje 'di pivaju i krekeću, digod vidi i zeca jel srnu, al' ni jednog živog čovika. Šta će, ide on tu od drveta do kamena; di nađe koren, di jabuku i već šta nađe, pa se on tako rani i životari. Ide on tako po tom ostrvu, kud ga noge nose i oči vode, kad jedared naiđe na jednu stazicu. „Nogom je ugažena, e tu mora da je živ čovik!“ kaže, pa ode brže bolje sotom stazom. Iš'o on tu dugo, dugo po toj stazi, kad jedared vidi on jedan kamen prid sobom, al' ti to kamen k'o kaka vrata. Staza baš do tog kamena vodi. Tu mora bit' živ čovik, pomisli on.

Šta će, šta neće — ni' se on tu dugo mislio, već zakvrca po tom kamenu, a ispod kamena se oma' ozovne glas, k'o da su ga čekali. „Ko je to?“ zapita onaj ispod kamena. — „Ja sam Carić!“ vikne onaj. — „Jesi l' krćanska duša?“ opet ovaj ispod kamena. — „Jesam!“ Kako on kaz'o da je krščanska duša, a kamen se sam podig'o i prid Carićem se pokaže jedna špilja i u njoj jedan stari dida. Brada do kolina, kosa do članjaka, brkovi i obrve sve se spleli, a bilo sve k'o snig. Stari je dida, ta ima mu barem tri stotine godina. „A otkud tebe ovamo krščanska dušo, di ni tice ne doliću?“ dida će na Carića čim ga ugled'o. — „Epa put me nan'o ovamo slatki dida“ kaže Carić. Nego ne bi l' vi kakogod znali na koju je stranu suva zemlja?“ oma on didu za njegov dom. „Ej sinko, sinko, ja sam tu već tri stotine godina, al' nikad nisam ni čuo za nju, a ne da znam di je. Nego vidim da si dobra duša, pa ću ti pomoći ako uzmognem. Imam ja „kaže“ moji tri stotina orlova, oni lete svudan, možda je koji od nji' čuo za to, što ti tražiš!“ Oma starac sazove njegove orlove i zapita: „Koji

bi od vas mog'o ovu kršćansku dušu odvesti na suvu zemlju?" Ajak, ne prima se nijedan. Nijedan nije ni čuo za suvu zemlju, a kamo l' da zna di je. Oni baš lete nebu pod oblake, al' tako štogod nikad nisu vidili. „Vidiš sinko, ni oni ne znadu, a otkud da ja znam," kaže njemu onda starac „nego ću te ja uputiti mom starijem bratu, on je već šest stotina godina, pa ako ti on uzmogne pomoći — ja ti ne možem." Kad je tako — tako je. Vidi Carić, da nema drugo, već će on ići do drugog starca.

Spremi njemu ovaj starac pogaču za put, izvede ga napolje, pokaže mu stazu i uputi ga, nek' ide po njoj sve dok ne dođe do isto onakog kamena k'o što je na njegovoj špilji: to je špilja njegovog starijeg brata. Kaže mu još, da i tamo zakvrca, pa ga pusti s bogom. Carić se starcu lipo zahvali i ode s tom stazom, da traži onog od šest stotina godina. Dakle... tu je on iš'o i proš'o dobri' ikoliko hatarova dok se odozdol ne ozovne glas: „Ko je to?," — „Ja sam Carić." — „Jesi l' kršćanska duša?" — „Jesam." Kako on to izreče, a kamen se podigne i prid njim se ukaže špilja k'o i prva i u njoj starac k'o i prvi, samo je još kosatiji i bradatiji. Carić ni pet ni šest, već oma sađe u špilju i kaže starcu, da ga je mlađi brat posl'o. — „A šta ti tu tražiš di ni svaka tica ne doliće, a kršćanska duša ni u snu za nas ne zna", oma njeg dida zapita. Kaže njemu na to Carić sve kako je i šta je, da je on sin jednog kralja, da ga je oluja ovamo bacila i da bi on volio izać' na suvu zemlju. „To je sve lipo i dobro," na to će opet starac“, al' ja sam tu već šest stotina godina, to nije šala, al' nikad ni čuo nisam za suvu zemlju, već ti ja imam šest stotina orlova, pa ako koji od nji' znade...!?" Sazove on zatim svoje orlove. pa redom pita da l' bi koji mog'o ovog momka na suvu zemlju izneti, jel' ga barem uputiti. Ni jedan nije nikad ni čuo za suvu zemlju, a ne da ga mož' izneti. Oni baš lete po moru i nebu pod oblake, al' „Ajok!“, neće ni jedan da se primi. Carić se sad ražalostio: di on mož bit, kad ni orlovi ne znadu za suvu zemlju — bože moj, ta više neće viditi svog oca. „Nemoj se ti sinko žalostiti, ja ti doduše ne možem pomoći" kaže njemu starac, kad je vidio da se ovaj žalosti,“ već ja imam još jednog starijeg brata, njemu je devet stotina godina, pa ti iđi njemu i ako te on ne mož' uputiti, onda te niko neće“. Spremi njemu starac pogaču na put, izvede ga iz špilje, pokaže mu stazu i uputi ga nek sa tom stazom ide sve dok ne dođe do istog onakog kamena: pod tim kamenom je špilja ovog od devet stotina godina.

Šta će, Carić se lipo zafali, pa put pod nože i ode. Dakle... tu je on iš'o i iš'o, koliko je koliko nije, dosta to da je prošlo vrimena i vrimena dok nije stig'o do tog trećeg kamena.

(Nastaviće se).

(Bunjevačka narodna pripovitka) Čuo od Marka Vojnić-Purčara:
Balint Vujkov